సీతోపనిషత్తు

– డా. కుప్పా నరసింహమూర్తి

ఉపోద్ఘాతము :

శ్రీరాముని భార్య అయిన సీతా అమ్మవారి తత్త్వాన్ని తెలిపేదే ఈ లఘూపనిషత్తు. ఒకసారి దేవతలందరు సృష్టికర్త అయిన చతుర్ముఖ బ్రహ్మ దగ్గరికు వెళ్లి "ఓ పితామహ! సీతా అంటే ఎవరు? ఆమె స్వరూపమేమిటి?" అని అడిగారు. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు వాళ్లకు ఈ విధంగా బోధించాడు. శ్రీరామునితో కలిసి ప్రజలందరికీ ఆనందాన్ని కలిగించే సీతా అమ్మవారే మూల ప్రకృతి, ఈమె సాక్షాత్తు మహామాయా. సీతా అనే పదంలోనే మూడు అక్షరాలు ఉన్నాయి.

వాటిలో 'స'కారానికి సత్యమైనది, (మార్పు చెందనిది), అమృత కిరణము కలిగినది అని అర్థం. 'ఈ' కారానికి మహామాయా అని అర్థం. అమ్మవారు మూడు రకాలైన మాయా స్వరూపాలతో ఉంటారు. 1. శబ్దబ్రహ్మ స్వరూపమైన మహామాయ. ఈమె స్వాధ్యాయం వల్ల ప్రసన్నురాలై సద్భావాలను పుట్టిస్తూ ఉంటుంది. 2. భూమిలో నాగలి కారణంతో వ్యక్తమైనది. 3. జీవులందరిలో అవ్యక్త రూపంతో ఉంటుంది. ఇక 'త' కారానికి మహాలక్ష్మి అని అర్థం.

సృష్టి– స్థితి– లయకారిణి అయిన ఈ సీతాదేవే వ్యక్తంగా ఉన్న జీవులందరి శరీరాలలో మూల ప్రకృతిగా, ఇంద్రియ మనః ప్రాణస్వరూపిణిగా ఉంటుంది. అలాగే బుద్ధి(జ్ఞాన) శక్తి, ఇచ్ఛా శక్తి, క్రియా శక్తి అనే పేర్లతో శక్తి స్వరూపిణిగా కూడా ఉంటుంది. ఈమే సర్వాధారము.

అలాగే ఈ సీతాదేవే అగ్ని రూపంతో జీవులందరికీ ఆకలి దప్పికలను పుట్టిస్తూనే, సోమరూపిణిగా ఓషధులను పుట్టిస్తూ ఉన్నది. దేవతలకు అమృతం రూపంలో, మానవులకు అన్నం రూపంలో, పశువులకు గడ్డి రూపంలో, ఇలా సకల జీవులకు ఆయా ఆహారాన్ని అందిస్తూ ఉన్న ఈమే సర్వలోకమయి.

శ్రీమన్మహావిష్ణువు ముఖం నుంచి ఒక నాదం పుట్టింది. ఆ నాదపు బిందువు నుండి ఓంకారము, దాని నుండి కర్మజ్ఞానమయమైన వేదములు, బహిర్గతమయ్యాయి. తదాధారంగా షడంగాలు, శాస్త్రాలు ఆవిర్భవించాయి. ఇదంతా క్రియాశక్తి స్వరూపిణి అయిన సీతాదేవి యొక్క విలాసమే.

ఈ పరాదేవత సర్వేశ్వరుడైన శ్రీమన్మహావిష్ణువు యొక్క సహచారిణి. అనపాయిని, క్షణకాలంలోనే సమస్త శక్తులను ప్రదర్శించగలదు.

ఈ పరాదేవతే యోగ శక్తిగా ప్రళయకాలంలో విశ్రాంతి తీసుకుంటున్న శ్రీహరి వక్షస్థలంలో శ్రీవత్సాకారరూపంతో విశ్రమిస్తూ ఉంటుంది. అలాగే భోగశక్తిగా భగవంతుణ్ణి ఆరాధించే భక్తులకు ఈప్సితాలను అనుగ్రహింప చేస్తుంది.

కల్పవృక్షపు నీడలో, పద్మాసనంలో, చతుర్భుజగా, అభయ వరద పద్మాలను, కిరీటాది సకలాభరణాలను, ధరించి, నాలుగు ఏనుగులు తమ తొండంతో రత్న ఘటాలలోని అమృత జలాలతో అభిషేకం చేస్తూ ఉండగా సకల దేవతలతో కలిసి వీరశక్తిగా ప్రకాశించేది ఈ సీతాదేవే. అని సీతా తత్త్వాన్ని విస్తారంగా బోధిస్తోంది ఈ ఉపనిషత్తు.

స్వస్తి

సీతోపనిషత్

శ్లో. ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తిత్రయం యద్భావసాధనం ।
తద్బ్రహ్మసత్తాసామాన్యం సీతాతత్త్వముపాస్మహే ॥

ఓం భద్రం కర్ణేభిః శ్రుణుయామ దేవాః భద్రం పశ్యేమాక్షభిర్యజత్రాః ।
స్థిరైరంగైస్తుష్టువాంసస్తనూభిః వ్యశేమ దేవహితం యదాయుః ।
స్వస్తి న ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః ।
స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః స్వస్తి నో బృహస్పతిర్దధాతు ॥

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

అథ సీతోపనిషత్ ప్రారంభః

దేవా హ వై ప్రజాపతిమబ్రువన్కా సీతా కిం రూపమితి ।
స హోవాచ ప్రజాపతిః సా సీతేతి । మూలప్రకృతిరూపత్వాత్సా
సీతా ప్రకృతిః స్మృతా । ప్రణవప్రకృతిరూపత్వాత్సా సీతా
ప్రకృతిరుచ్యతే । సీతా ఇతి త్రివర్ణాత్మా సాక్షాన్మాయామయీ
భవేత్ । విష్ణుః ప్రపంచబీజం చ మాయా ఈకార ఉచ్యతే ।
సకారః సత్యమమృతం ప్రాప్తిః సోమశ్చ కీర్త్యతే ।
తకారస్తారలక్ష్మ్యా చ వైరాజః ప్రస్తరః స్మృతః ।
ఈకారరూపిణీ సోమామృతావయవదివ్యాలంకారస్రఙ్మౌక్తికా
ద్యాభరణలంకృతా మహామాయాఽవ్యక్తరూపిణీ వ్యక్తా భవతి ।
ప్రథమా శబ్దబ్రహ్మమయీ స్వాధ్యాయకాలే ప్రసన్నా
ఉద్భావనకరీ సాత్మికా ద్వితీయా భూతలే హలాగ్రే సముత్పన్నా
తృతీయా ఈకారరూపిణీ అవ్యక్తస్వరూపా భవతీతి సీతా

ఇత్యుదాహరంతి । శౌనకీయే । శ్రీరామసాన్నిధ్యవశా
జ్జగదానందకారిణీ । ఉత్పత్తిస్థితిసంహారకారిణీ సర్వదేహినాం ।
సీతా భగవతీ జ్ఞేయా మూలప్రకృతిసంజ్ఞితా । ప్రణవత్వా
త్ప్రకృరితి వదంతి బ్రహ్మవాదిన ఇతి । అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి చ ।
సా సర్వవేదమయీ సర్వదేవమయీ సర్వలోకమయీ సర్వకీర్తిమయీ
సర్వధర్మమయీ సర్వాధారకార్యకారణమయీ మహాలక్ష్మీ
ర్దేవేశస్య భిన్నాభిన్నరూపా చేతనాచేతనాత్మికా
బ్రహ్మస్థావరాత్మా తద్గుణకర్మవిభాగభేదాచ్ఛరీరూపా
దేవర్షిమనుష్యగంధర్వరూపా అసురరాక్షసభూతప్రేత
పిశాచభూతాదిభూతశరీరూపా భూతేంద్రియమనఃప్రాణరూపేతి
చ విజ్ఞాయతే । సా దేవీ త్రివిధా భవతి శక్త్యాసనా ఇచ్ఛాశక్తిః
క్రియాశక్తిః సాక్షాచ్ఛక్తిరితి । ఇచ్ఛాశక్తిస్త్రివిధాభవతి ।
శ్రీభూమినీలాత్మికా భద్రరూపిణీ ప్రభావరూపిణీ
సోమసూర్యాగ్నిరూపా భవతి । సోమాత్మికా ఓషధీనాం
ప్రభవతి కల్పవృక్షపుష్పఫలలతాగుల్మాత్మికా
ఔషధభేషజాత్మికా అమృతరూపా దేవానాం మహస్తోమ
ఫలప్రదా అమృతేన తృప్తిం జనయంతీ దేవానామన్నేన
పశూనాం తృణేన తత్తజ్జీవానాం సూర్యాదిసకలభువన
ప్రకాశినీ దివా చ రాత్రిః కాలకలానిమేషమారభ్య
ఘటికాష్టయామదివస రాత్రిభేదేన
(పాఠభేదః — వార)
పక్షమాసర్త్వయనసంవత్సరభేదేన మనుష్యాణాం
శతాయుఃకల్పనయా ప్రకాశమానా చిరక్షిప్రవ్యపదేశేన

నిమేషమారభ్య పరార్ధపర్యంతం కాలచక్రం
జగచ్చక్రమిత్యాదిప్రకారేణ చక్రవత్పరివర్తమానాః
సర్వస్యైతస్యైవ కాలస్య విభాగవిశేషాః ప్రకాశరూపాః
కాలరూపా భవంతి । అగ్నిరూపా అన్నపానాదిప్రాణినాం
క్షుత్తృష్ణాత్మికా దేవానాం ముఖరూపా వనౌషధీనాం
శీతోష్ణరూపా కాష్ఠేష్వంతర్బహిశ్చ నిత్యానిత్యరూపాభవతి।
శ్రీదేవీ త్రివిధం రూపం కృత్వా భగవత్సంకల్పాను
గుణ్యేన లోకరక్షణార్థం రూపం ధారయతి । శ్రీరితి లక్ష్మీరితి
లక్ష్యమాణా భవతీతి విజ్ఞాయతే । భూదేవీ ససాగరాంభః
సప్తద్వీపా వసుంధరా భూరాదిచతుర్దశభువనానా
మాధారాధేయా ప్రణవాత్మికా భవతి । నీలా చ ముఖ
విద్యున్మాలినీ సర్వౌషధీనాం సర్వప్రాణినాం పోషణార్థం
సర్వరూపా భవతి । సమస్తభువనస్యాధోభాగే జలాకారాత్మికా
మండూకమయేతి భువనాధారేతి విజ్ఞాయతే ॥ ॥ 1 ॥

క్రియాశక్తిస్వరూపం హరేర్ముఖాన్నాదః । తన్నాదాద్బిందుః ।
బిందోరోంకారః । ఓంకారాత్పరతో రామ వైఖానసపర్వతః ।
తత్పర్వతే కర్మజ్ఞానమయీభిర్బహుశాఖా భవంతి । తత్ర
త్రయీమయం శాస్త్రమాద్యం సర్వార్థదర్శనం ।
ఋగ్యజుఃసామరూపత్వాత్త్రయీతి పరికీర్తితా । కార్యసిద్ధేన చతుర్ధా
పరికీర్తితా । ఋచో యజూంషి సామాని అథర్వాంగిరసస్తథా ।
చాతుర్హోత్రప్రధానత్వాల్లింగాదిత్రితయం త్రయీ । అథర్వాంగిరసం
రూపం సామఋగ్యజురాత్మకం । తథా దిశంత్యాభిచార

సామాన్యేన పృథక్పృథక్ । ఏకవింశతిశాఖాయామృగ్వేదః
పరికీర్తితః । శతం చ నవశాఖాసు యజుషామేవ జన్మనాం ।
సామ్నః సహస్రశాఖాః స్యుః పంచశాఖా అథర్వణః ।
వైఖానసమతస్తస్మిన్నాదౌ ప్రత్యక్షదర్శనం । స్మర్యతే
మునిభిర్నిత్యం వైఖానసమతః పరం । కల్పో వ్యాకరణం శిక్షా
నిరుక్తం జ్యోతిషం ఛంద ఏతాని షడంగాని ॥ ॥ 2 ॥

ఉపాంగమయనం చైవ మీమాంసాన్యాయవిస్తరః ।
ధర్మజ్ఞసేవితార్థం చ వేదవేదోఽధికం తథా ।
నిబంధాః సర్వశాఖా చ సమయాచారసంగతిః ।
ధర్మశాస్త్రం మహర్షిణామంతఃకరణసంభృతం ।
ఇతిహాసపురాణాఖ్యముపాంగం చ ప్రకీర్తితం ।
వాస్తువేదో ధనుర్వేదో గాంధర్వశ్చ తథా మునే ।
ఆయుర్వేదశ్చ పంచైతే ఉపవేదాః ప్రకీర్తితాః ।
దండో నీతిశ్చ వార్తా చ విద్యా వాయుజయః పరః ।
ఏకవింశతిభేదోఽయం స్వప్రకాశః ప్రకీర్తితః ।
వైఖానసఋషేః పూర్వం విష్ణోర్వాణీ సముద్భవేత్ ।
త్రయీరూపేణ సంకల్ప్య వైఖానసఋషేః పురా ।
ఉదితో యాదృశః పూర్వం తాదృశం శృణు మేఽఖిలం ।
శశ్వద్బ్రహ్మమయం రూపం క్రియాశక్తిరుదాహృతా ।
సాక్షాచ్ఛక్తిర్భగవతః స్మరణమాత్రరూపావిర్భావ–
ప్రాదుర్భావాత్మికా నిగ్రహానుగ్రహరూపా భగవత్సహచారిణీ
అనపాయినీ అనవరతసహాశ్రయిణీ ఉదితానుదితాకారా

నిమేషోన్మేషసృష్టిస్థితిసంహారతిరోధానానుగ్రహాది
సర్వశక్తిసామర్థ్యాత్సాక్షాచ్ఛక్తిరితి గీయతే ।
ఇచ్ఛాశక్తిస్త్రివిధా ప్రలయావస్థాయాం విశ్రమణార్థం
భగవతో దక్షిణవక్షఃస్థలే శ్రీవత్సాకృతిర్భూత్వా
విశ్రామ్యతీతి సా యోగశక్తిః । భోగశక్తిర్భోగరూపా
కల్పవృక్షకామధేనుచింతామణిశంఖపద్మ
నిధ్యాదినవనిధిసమాశ్రితా భగవదుపాసకానాం
కామనయా అకామనయా వా భక్తియుక్తా నరం
నిత్యనైమిత్తికకర్మభిరగ్నిహోత్రాదిభిర్వా యమనియమాసన
ప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణాసమాధిభి
ర్వాలమణన్వపి గోపురప్రాకారాదిభిర్విమానాదిభిః సహ
భగవద్విగ్రహార్చాపూజోపకరణైరర్చనైః స్నానాధిపర్వా
పితృపూజాదిభిరన్నపానాదిభిర్వా భగవత్ప్రీత్యర్థముక్త్వా
సర్వం క్రియతే । అథాతో వీరశక్తిశ్చతుర్భుజాఽభయవరద
పద్మధరా కిరీటాభరణయుతా సర్వదేవైః పరివృతా
కల్పతరుమూలే చతుర్భిర్గజై రత్నఘటైరమృతజలై
రభిషిచ్యమానా సర్వదైవతైర్బ్రహ్మాదిభిర్వంద్యమానా
అణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుతా సంముఖే కామధేనునా
స్తూయమానా వేదశాస్త్రాదిభిః స్తూయమానా జయాద్యప్సర
స్త్రీభిః పరిచర్యమాణా ఆదిత్యసోమాభ్యాం దీపాభ్యాం
ప్రకాశ్యమానా తుంబురునారదాదిభిర్గాయమానా
రాకాసినీవాలీభ్యాం ఛత్రేణ హ్లాదినీమాయాభ్యాం చామరేణ
స్వాహాస్వధాభ్యాం వ్యజనేన భృగుపుణ్యాదిభిరభ్యర్చ్యమానా

దేవీ దివ్యసింహాసనే పద్మాసనరూఢా సకలకారణకార్యకరీ
లక్ష్మీర్దేవస్య పృథగ్భవనకల్పనా । అలంచకార స్థిరా
ప్రసన్నలోచనా సర్వదేవతైః పూజ్యమానా వీరలక్ష్మీరితి విజ్ఞాయత ॥ ॥ 3 ॥

॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥

ఓం భద్రం కర్ణేభిః శృణుయామ దేవాః । భద్రం పశ్యేమాక్షభిర్యజత్రాః ।
స్థిరైరంగైస్తుష్టువాంసస్తనూభిః । వ్యశేమ దేవహితం యదాయుః ।
స్వస్తి న ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః । స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః ।
స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్టనేమిః । స్వస్తి నో బృహస్పతిర్దధాతు ॥

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

ఇతి సీతోపనిషత్సమాప్తః